

Roland Bobbink, onderzoeker B-ware

“Ik zou het verstandig vinden om beheerst en goed gecoördineerd aan de slag te gaan. Eigenlijk zouden we de aanpak van het ‘oude’ Overlevingsplan Bos en Natuur weer moeten opnemen”

“Het is natuurlijk prima dat er veel geld is gekomen voor natuurherstel. Maar we moeten niet denken dat daarmee het herstel 1,2,3 is geregeld, dat zou echt wishfull thinking zijn. Veel natuur in Nederland is niet zomaar te herstellen van de negatieve effecten van de enorme stikstoflast die het de afgelopen 4-5 decennia heeft gehad. Deels omdat we van sommige natuurtypen nog niet voldoende weten hoe we deze kunnen herstellen. Over het herstel van loofbossen op droge zandgronden weten we nog te weinig en het is onzeker of we met de experimentele toediening van steenmeel volledig herstel gaan bereiken. Voor andere typen weten we wel al meer, maar blijkt het vaak heel ingewikkeld te zijn. Rondom hoogveen proberen we bijvoorbeeld wel heel veel, maar dan blijkt de regionale hydrologie de beperkende factor en die kun je moeilijk op orde krijgen omdat er zo veel tegenstrijdige belangen spelen. Ik zou het dus verstandig vinden om nu beheerst en goed gecoördineerd aan de slag te gaan. Eigenlijk zouden we de aanpak van het ‘oude’ Overlevingsplan Bos en Natuur weer moeten opnemen en uitbreiden: in elk geval redden met adequate maatregelen wat we nog hebben en daarnaast aan de slag gaan met maatregelen die wetenschappelijk onderbouwd zijn. Bij voorkeur niet alleen in de Natura 2000-gebieden, maar ook daarbuiten in het Natuurnetwerk Nederland en in het aangrenzende agrarisch gebied. De basiskwaliteit van de natuur is daar heel erg slecht terwijl we ook dat gebied nodig hebben om de planten en dieren in natuurgebieden op de been te houden. Dat ook de ammoniakdepositie fors naar beneden moet, staat buiten kijf. Slechts een enkel stikstofgevoelig natuurtype, zoals kalkgraslanden, kun je bij de huidige depositie met intensief en goed beheer redelijk herstellen. Maar de meeste gebieden zullen uiteindelijk in hoge mate baat hebben bij een forse daling van de depositie. Een snelle inkrimping van de veestapel is daarvoor onontbeerlijk.”

“Natuurherstel is geregeld, nu de landbouw nog”

— Geert van Duinhoven (samenstelling)

Bart Pörtzgen, beheerder Brabants Landschap

“Ook op die manier sluit de overheid weer veel gebieden en gevoelige habitats uit”

“Wij zijn heel blij dat er veel geld is vrijgekomen voor natuur waarmee we heel veel zaken kunnen regelen. Het geld kunnen we echter niet voor alle natuur inzetten. Belangrijke beperking is dat het om Natura 2000-gebieden moet gaan. Zelf beheer ik alleen Natura 2000-gebieden zonder de stikstofgevoelige habitats en die vallen dus nu af. Het gaat dan bijvoorbeeld om natte heideterreinen en grote bosdelen. Ik zou daar graag aan de slag gaan met het aanleggen van bufferzones zodat de negatieve invloeden van buitenaf op de natuur gedempt worden. Ik ben positief en heb de stellige indruk dat de natuur veel veerkracht heeft en er op die manier wel weer bovenop komt.

Een tweede beperking is dat het om stikstofgevoelige natuur gaat. Ook op die manier sluit de overheid weer veel gebieden en gevoelige habitats uit. Zelf ben ik in een van de gebieden veel bezig met de grote modderkruiper. Er zijn steeds meer aanwijzingen dat een hoge stikstofdepositie een nadelig effecten heeft op deze vis. De grote modderkruiper staat echter niet op de lijst als stikstofgevoelig maar heeft wel dringend extra bescherming nodig. Samenvattend ben ik dus blij met het extra geld, maar we moeten niet denken dat we daarmee de natuur in Nederland redden. Overigens blijft het allerbelangrijkste dat de stikstofdepositie naar beneden gaat. Ik denk dat daar alle stikstof-bronnen naar rato aan moeten bijdragen. Want met de huidige depositiewaarden moet je veel te intensief beheren, en zal de natuur nooit op zichzelf komen staan.”

Edwin Michiels, portefeuillehouder Natuur, Klimaat en Energie, LTO Nederland

Voor 1,7 miljard per jaar heb je een gezonde landbouw en een stikstofreductie van 40 procent in 2030. Daarmee vergeleken is het huidige budget voor Programma Beheer natuurlijk veel te weinig.

“Volgens ons is het natuurherstel nog lang niet klaar en kan er ook veel meer gebeuren. Als je alleen al kijkt naar het agrarische natuurbeheer en het landschapsbeheer is er nog een wereld te winnen. Maar het belangrijkste punt voor ons blijft dat landbouw een economische activiteit is waar geld verdiend moet worden. Ik kan bijvoorbeeld wel met compost de bodem verrijken en daarmee meer CO₂ vastleggen, maar dat is veel duurder. Ik verwacht van niemand dat 'ie ergens werkt zonder er aan te verdienen of er geld bij legt. Dat kán niet met het huidige verdienvermogen, maar het is ook niet iets dat je dat zomaar van de landbouw mag verwachten. Ik wil dus best een singel aanleggen voor landschapsherstel maar met de huidige grondprijzen tussen de 6,5 en 17 euro per vierkante meter, wil ik daar wel een compensatie voor hebben. In het voorstel dat we samen met natuur- en ondernemersorganisaties hebben gemaakt, komen we uit op een investering van 1,7 miljard per jaar en daarmee heb je een gezonde landbouw en een stikstofreductie van 40 procent in 2030. Daarmee vergeleken is het huidige budget voor Programma Beheer natuurlijk veel te weinig. Als je dit nu beschikbare geld mag inzetten voor intern natuurbeheer of stikstofreductie zou ik kiezen om een substantieel deel uit te geven aan verbetering van de kwaliteit van de huidige natuur. Ik denk dat je daar, zonder meteen meer oppervlakte aan natuur te creëren, ook nog heel veel winst kunt behalen, zowel voor de biodiversiteit als voor het binden van stikstof. Dan kun je vervolgens, en liever nog tegelijkertijd, beoordelen wat er in de landbouw nog nodig is. Wat betreft de veehouderij ben ik voor een minnelijke aanpak. Staar je niet blind op aantallen, maar ga in gesprek met boeren. Sommige boeren willen best extensiveren, anderen willen intensiveren. Zorg dat er een dialoog blijft en help boeren om op de juiste plekken te kunnen gaan werken. Kijk naar het succes van BoerenNatuur die maar blijft groeien omdat er zo veel boeren zijn die graag mee werken aan een natuurrijker agrarisch gebied.”

Tjeerd de Groot, Tweede Kamerlid, D66

“Pak dat hele systeem aan om de klimaatopgave, de nitraatrichtlijn, het biodiversiteitsverdrag, de Kaderrichtlijn Water te halen”

“De natuur is nog niet op orde in Nederland, ook niet met Programma Natuur. Gelukkig is er meer geld gekomen voor natuur en hebben we de voorgaande bezuinigingen weer enigszins rechtgetrokken. Maar er komen nog steeds hele grote opgaven op ons af. Er moet nog 30.000 hectare natuur bijkomen en dan nog heel veel ingericht. Zeker als je ziet dat tot nu toe het laag fruit is geplukt en het alleen maar steeds ingewikkelder wordt om de doelen te gaan halen. Dat geldt voor de kwantiteit van de natuur, dus het aantal hectaren dat we realiseren, maar zeker ook voor de kwaliteit van de natuur. Die gaat nog steeds achteruit terwijl het kabinet toch als doel had om die fors te verbeteren. Daarom denkt D66 dat we naast de forse inspanningen ook een strakker regie vanuit het Rijk moeten voeren. Een aantal provincies is goed bezig maar ik vind dat de provincies nog steeds te veel sturen op inspanningsverplichting, terwijl het om een resultaatsverplichting zou moeten gaan. Daarnaast denk ik dat het goed zou zijn om in het natuurbeleid niet alleen te focussen op de natuurgebieden zelf. Eigenlijk zou je naar een soort nieuwe categorie Landschap moeten in de ruimtelijke ordening, bijvoorbeeld de gebieden met een extensieve landbouw en nadruk op landschap en natuur. En wat de veestapel betreft is het helaas vrij duidelijk: we hebben te veel dieren voor de grootte van ons land. We zijn al begonnen met bedrijfsbeëindiging binnen de varkenshouderij maar dat levert echt maar een reductie van 5 procent stikstofuitstoot op. De veehouderij blijft nu eenmaal de belangrijkste bron van uitstoot. Technische oplossingen kunnen wel iets bijdragen aan de vermindering, maar we moeten naar het hele landbouwsysteem kijken en niet alleen naar een iets betere stal of mestverwerking. Pak dat hele systeem aan om de klimaatopgave, de nitraatrichtlijn, het biodiversiteitsverdrag, de Kaderrichtlijn Water te halen. Volgens D66 is dat de enige manier waarop je we deze crisis kunnen oplossen.”